

2022

Welzijn begrijpen

Theoretische
aanvulling op de
stappenmethode
'Grip op welzijn'

Colofon

De stappenmethode 'Welzijn begrijpen' is ontwikkeld door [TNO](#) in samenwerking met [Waaï Strategy Consulting](#).

Auteurs TNO

Kees van Dongen
Guido Veldhuis
Tanja Vonk
Charlotte Smit-Rietveld

Auteurs Waaï Strategy Consulting

Paul de Ridder
Yme Gorter

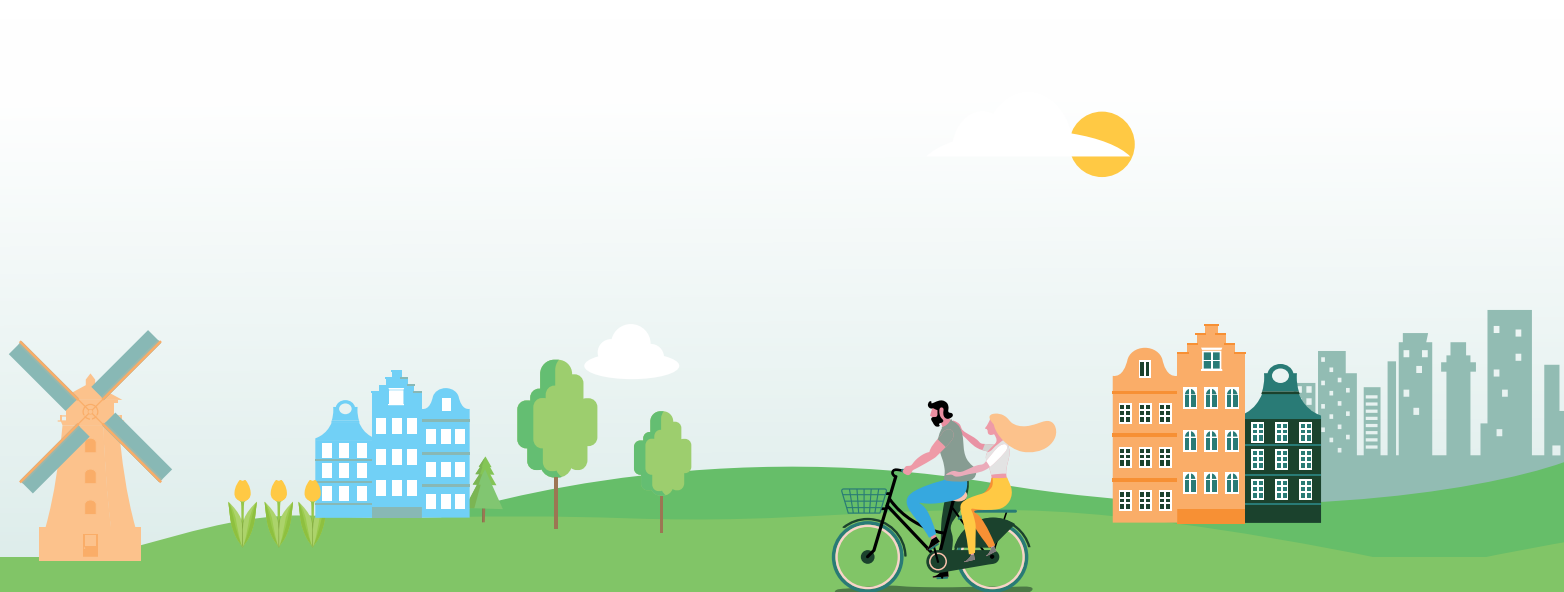
De vormgeving is verricht door [Waaï Strategy Consulting](#).

Publicatiedatum: December 2022

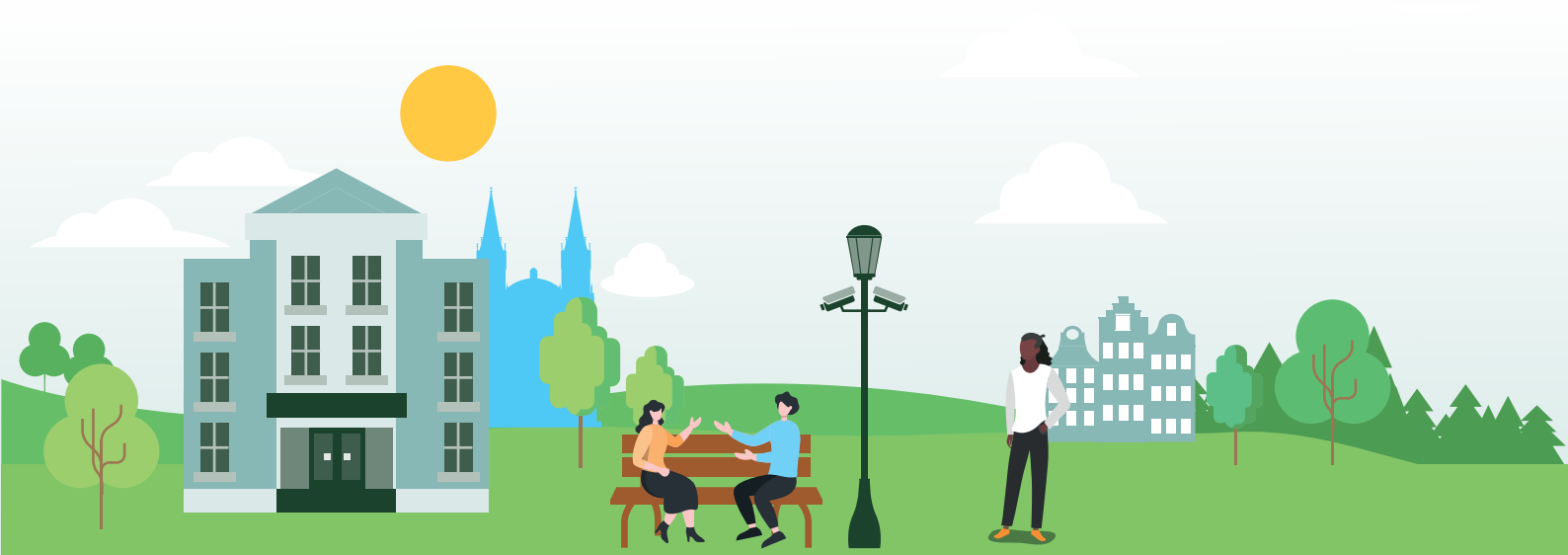
Dit document is onderdeel van een onderzoeksprogramma dat TNO in de periode 2019 tot 2022 heeft uitgevoerd, voor meer informatie zie de [webpagina](#) van het ERP Wise Policy Making.

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding: Van Dongen, K. et al. (2022). Welzijn begrijpen., TNO.

Inhoudsopgave

Inleiding	4
1. Welzijn in beleid	5
2. Capability approach	9
3. Twaalf dimensies van welzijn	13
4. Toelichting stappenmethode	16
Appendix	
A: werksessie welzijn begrijpen	18
B: voorbeeld capability approach mobiliteitscasus	20
Begrippenlijst	21
Referenties	22
Eindnoten	22

Inleiding

Wereldwijd verleggen steeds meer landen de nadruk van economische groei naar brede welvaart (Beyond GDP). Ook in Nederland vindt deze ontwikkeling sinds enkele jaren plaats. Zo werken verschillende ministeries, gemeenten en planbureaus aan tools en methoden om gericht te kunnen sturen op brede welvaart.

Meest bekend is wellicht de Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals (SDG's) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Deze monitor biedt een breder perspectief op de welvaartsontwikkeling in Nederland. Zo wordt er naast materiële welvaart ook rekenschap gegeven van zaken als gezondheid, onderwijs, milieu en leefomgeving – dit als aanvulling op (of tegenwicht voor) het BBP als maatstaf voor de ontwikkeling van onze welvaart.

Een belangrijk aspect van brede welvaart is het welzijn van mensen. In Nederland is er vooralsnog geen gedeeld begrip van wat er wordt verstaan onder welzijn. Dit belemmert het effectief samenwerken tussen uiteenlopende ministeries en instanties, iets wat juist bij het sturen op het welzijn zo belangrijk is. Niet in de laatste plaats omdat het welzijn van mensen opgebouwd is uit een veelvoud van factoren die binnen de verantwoordelijkheden vallen van uiteenlopende ministeries. Het sturen op welzijn is daarmee in de praktijk nu nog beperkt tot het ad hoc formuleren van doelen en interventies.

Om beleidsmedewerkers te ondersteunen is TNO in 2019 gestart met het Early Research Program (ERP): WISE Policy making. In dit onderzoeksprogramma werkt TNO aan methodieken en tools waarmee

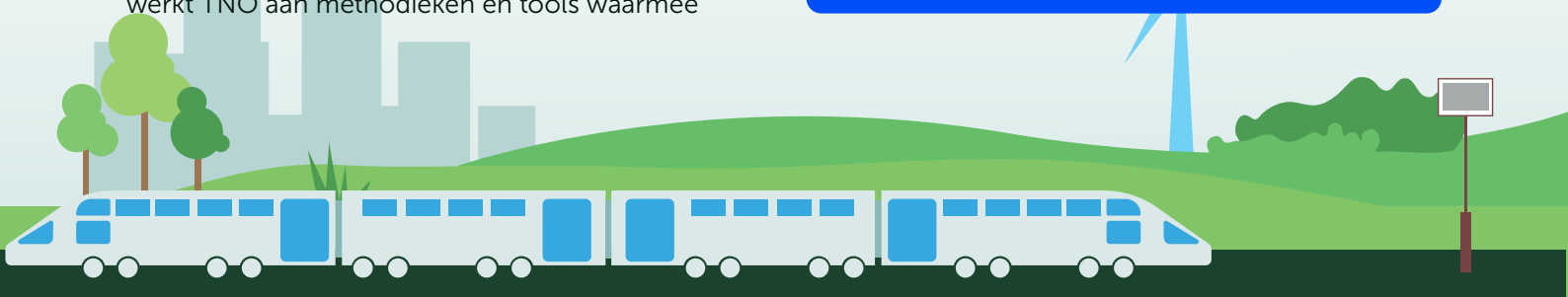
beleidsmedewerkers vooraf meer inzicht kunnen krijgen in hoe een beleidskeuze effect heeft op uiteenlopende elementen van welzijn en wat deze effecten betekenen voor verschillende groepen mensen in de samenleving.

Dit document is ontwikkeld als aanvulling op de door TNO ontwikkelde stappenmethode 'Grip op welzijn'. Het doel van dit document is om het begrip van welzijn in relatie tot beleid te vergroten. Het gaat in op de voordelen en beperkingen van het sturen met beleid op welzijn en biedt aan de hand van de capability approach en twaalf welzijnsdimensies een theoretisch raamwerk waarmee het welzijn van groepen mensen in kaart kan worden gebracht.

Ter ondersteuning is tevens een werksessie 'Welzijn begrijpen' ontwikkeld. Deze staat beschreven in [appendix A](#).

De ambitie van TNO

TNO zet zich in om met zijn kennis en innovaties het welzijn van de samenleving te versterken. Dit doet de organisatie onder andere door instrumenten en methoden te ontwikkelen die bijdragen aan het voorspellen van de impact van beleidsmaatregelen in de domeinen van onder andere energie, mobiliteit en leefbaarheid. TNO ziet hier een kans om met slimme oplossingen en methoden de effecten van beleidsmaatregelen op het welzijn van groepen beter in kaart te brengen.

1. Welzijn in beleid

Wetgeving en politieke besluitvorming zijn leidend bij het opstellen van nieuw beleid. In algemene zin wordt beleidsontwikkeling gekenmerkt door een optimalisatie van de maatschappelijke kosten versus de baten. Hierin wordt natuurlijk al zo goed mogelijk rekening gehouden met het welzijn van groepen mensen die te maken krijgen met het beleid. Dit gebeurt bijvoorbeeld door inspraak, onderzoek, volksvertegenwoordiging en natuurlijk de (ervarings) deskundigheid van de beleidsmedewerkers.

Wetenschappelijk onderbouwde modellen die het mogelijk maken beleid op welzijnsdimensies door te rekenen, zoals dit bijvoorbeeld al wel gebeurt voor bepaalde economische en ecologische factoren, bieden een aantal voordelen:

- Houvast voor verantwoording bij het ontwikkelen van beleid dat gericht is op het oplossen van specifieke maatschappelijke vraagstukken die zich slecht laten beschrijven aan de hand van traditionele economische indicatoren. Denk bijvoorbeeld aan eenzaamheid onder ouderen of de mentale gezondheid van jongeren.

Objectieve en subjectieve indicatoren van welzijn

Ex ante beleidsevaluatie op het welzijn vraagt om het combineren van objectieve indicatoren die indirect iets zeggen over het welzijn, bijvoorbeeld luchtkwaliteit en toegang tot onderwijs, met subjectieve indicatoren die rechtstreeks iets zeggen over hoe mensen hun welzijn beleven. Over het algemeen zullen beleidsmakers niet rechtstreeks invloed hebben op hoe mensen hun welzijn ervaren. Beleidsmakers kunnen wel de juiste condities scheppen, waardoor de subjectieve beleving van het welzijn kan toenemen. Ofwel, het creëren van mogelijkheden die mensen kunnen benutten om hun welzijn te vergroten, indien ze dit willen. Het aanleggen van extra fietspaden biedt mensen bijvoorbeeld de mogelijkheid om vaker te fietsen. Indien ze ervoor kiezen om deze mogelijkheid te benutten, kunnen ze ook hun fysieke gezondheid verbeteren en daarmee waarschijnlijk hun ervaren welzijn.

- Een volledig beeld van de indirecte effecten en neveneffecten (zie kader '[Neveneffecten](#)') van een beleids optie op het welzijn van groepen mensen en dan beleidsanalyses die zich enkel baseren op economische indicatoren of indicatoren die gaan over milieu en leefbaarheid.
- Toetsbare kaders waar een beleidsvoorstel aan moet voldoen om het welzijn van één of meerdere groepen mensen te waarborgen.

Brede welvaart en welzijn

Het CBS omschrijft het begrip 'brede welvaart' in Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2022 als volgt:

"Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven hier en nu en de mate waarin deze ten koste gaat van de brede welvaart van latere generaties of van die van mensen elders in de wereld. Brede welvaart gaat dus over drie groepen mensen: de mensen die nu in Nederland wonen ('hier en nu'), de volgende generaties – onze kinderen en kleinkinderen – ('later') en mensen in andere landen ('elders')."

Welzijn is een belangrijk onderdeel van brede welvaart. Zo is er onder de noemer brede welvaart 'hier en nu' het thema 'subjectief welzijn'. Daarbij gaan andere thema's in hier en nu, zoals wonen en milieu, direct of indirect ook over welzijn. In de dimensies brede welvaart 'later' en 'elders' speelt welzijn ook een belangrijke rol.

- Een vertrekpunt voor het ontwikkelen van nieuwe beleids opties die het verhogen van het welzijn centraal zetten.

STUREN OP WELZIEN IN DE HUIDIGE BELEIDSPRAKTIJK

In de huidige beleidspraktijk krijgt welzijn al expliciet de aandacht bij het opstellen van beleidsmaatregelen. Zo zijn er sinds enkele jaren instrumenten, zoals de Omgevingswijzer van Rijkswaterstaat, die vanuit het people, planet, prosperity-gedachtegoed expliciet kijken naar de impact van maatregelen op het menselijk welzijn. Ook worden er – onder de noemer van brede welvaart – voorzichtige eerste stappen gezet met het gericht sturen op het welzijn. Zo heeft het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) in samenwerking met het Centraal Planbureau (CPB) in april 2022 een [aanvulling op de leidraad maatschappelijke kosten-batenanalyse \(MKBA\)](#) gepubliceerd waarin adviezen worden gegeven over hoe met de MKBA gericht kan worden gestuurd op brede welvaart. Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat heeft in april 2022 het [Denkkader Brede Welvaart](#) gepubliceerd, waarmee beleidsmedewerkers aanknopingspunten wordt geboden om brede welvaart naar de beleidspraktijk te vertalen. En de [Monitor Brede Welvaart en Sustainable Development Goals](#) van het CBS bevat onder de noemer brede welvaart later indicaties van de toekomstige brede welvaart in Nederland.

In Nederland wordt momenteel gewerkt aan de vernieuwing van het Integraal Afwegingskader (IAK) in de vorm van [het Beleidskompas](#) dat in de eerste helft van 2023 wordt geïntroduceerd. Een van de uitgangspunten van het Beleidskompas is

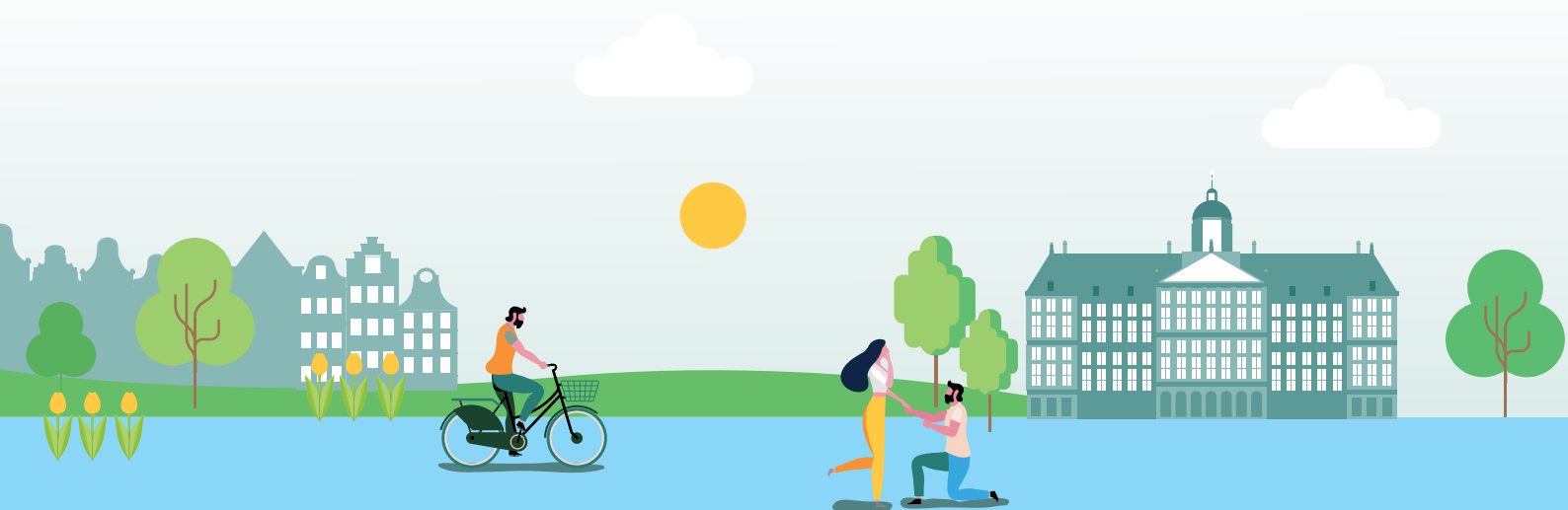
dat beleidsopties integraal tegen elkaar worden afgewogen voor de verwachte effecten. Meer dan bij het IAK nu het geval is, worden stakeholders betrokken bij het proces. De verwachting is dat met deze aanpassingen in de beleidscyclus meer oog zal zijn voor het welzijn van diverse groepen mensen.

BEPERKINGEN IN DE HUIDIGE BELEIDSPRAKTIJK

Momenteel is vaak nog niet duidelijk voor beleidsmedewerkers wat de toepassing van het bredewelvaartsperspectief van hen vraagt in de praktijk. Deze onduidelijkheid vertaalt zich ook naar het sturen op welzijn, wat nu vaak beperkt blijft tot een proces van risicobeperking. Bij de ontwikkeling van beleidsmaatregelen wordt het vraagstuk veelal aangevlogen vanuit de gedachte hoe het huidige welzijn behouden kan blijven, in plaats van dit gericht te verhogen. Daarbij beperken de meeste modellen zich voornamelijk tot de kortetermijneffecten en wordt er onvoldoende rekenschap gegeven van neveneffecten (zie ook kader 'Neveneffecten') en effecten buiten de geografische afbakening (in bredewelvaartstermen elders genoemd), en ook van effecten die pas voor een volgende generatie voelbaar zullen zijn, zoals de aanleg van een nieuw natuurgebied, in bredewelvaartstermen 'later' genoemd. Huidige ondersteunende methoden en tools werken daarbij doorgaans met een beperkt aantal welzijnsindicatoren. Hierdoor zal aan iedere ex ante beleidsevaluatie op het welzijn de gewenste integrale benadering ontbreken, met als resultaat dat sommige aspecten van welzijn over het hoofd worden gezien en dat in de praktijk slechts op een deel van de welzijnsdimensies wordt gestuurd.

Neveneffecten

Indicatoren kunnen niet alleen een direct effect hebben op het welzijn, maar ook indirect het welzijn beïnvloeden. Zo heeft de indicator 'nabijheid tot een park' voor wijkbewoners geen directe impact op hun welzijn, maar is het wel van invloed op directe indicatoren zoals 'mentale gezondheid' en 'sociale verbondenheid'. Daarbij is het ook wenselijk om onderscheid te maken tussen verschillende groepen mensen en mogelijke verdelingseffecten, omdat per groep niet elke indirecte indicator dezelfde invloed heeft op een directe indicator. Dit wordt in het voorbeeld van het park waarschijnlijk beïnvloed door de toegankelijkheid van het park, de persoonlijke omstandigheden van bewoners, de levensfase waarin zij verkeren en de voorkeuren die zij hebben. Zo zal de indicator 'nabijheid tot een park' mogelijk zwaarder wegen voor de 'mentale gezondheid' en 'sociale verbondenheid' van alleenstaande ouderen en jonge gezinnen die minder alternatieven hebben dan bijvoorbeeld voor studenten die voor hun 'mentale gezondheid' en 'sociale verbondenheid' eerder naar een studentenvereniging gaan dan naar het park. Terwijl het natuurlijk wel goed mogelijk is dat studenten het park veelvuldig gebruiken om te sporten om daarmee hun 'fysieke gezondheid' op peil houden.

Mede door deze complexiteit zijn er nog geen modellen ontwikkeld waarmee de effecten van een beleidsmaatregel op het welzijn ex ante kunnen worden geëvalueerd. Hieronder volgt een beschrijving van de belangrijkste beperkingen van huidige instrumenten en methoden:

De Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals (SDG's)

De monitor kijkt naar economische, ecologische en sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen (trends) in acht bredewelvaartsthema's, maar doet geen voorspellingen. Tevens biedt de monitor niet de mogelijkheid om beleidsmaatregelen ex ante te evalueren en geeft deze geen inzicht in hoe de indicatoren onderling met elkaar samenhangen.

De Maatschappelijke Kosten-BatenAnalyse (MKBA)

De MKBA drukt het rendement van beleids-opties uit in bedragen, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen echte en fictieve euro's (dit laatste is een graadmeter voor het maatschappelijk rendement). Methoden om tot de fictieve bedragen te komen zijn niet onderbouwd vanuit

een eenduidige methodiek. Hierdoor ontbreekt het in de praktijk voor beleidsmakers vaak aan de nodige informatie om tot een onderbouwde keuze te komen voor het wegen van het effect op het welzijn. De aanvulling op de leidraad van het PBL en het CBS voor het sturen op brede welvaart biedt vooralsnog geen uitsplitsing van welzijnsdimensies en -indicatoren die nodig zijn voor gerichte sturing.

Expertadviezen Bij complexe vraagstukken kunnen expertadviezen een waardevolle maar tijdsintensieve methode zijn om rekening te houden met het welzijn. Hierbij bestaat echter altijd het risico dat er te nauw wordt gekeken naar welke experts een bijdrage zouden moeten leveren.

Overige modellen Er zijn diverse modellen van de planbureaus die iets zeggen over aspecten van het welzijn, zoals luchtkwaliteit, leefbaarheid, mobiliteit, bereikbaarheid en koopkracht. De samenhang tussen verschillende aspecten van welzijn ontbreekt hier echter.

2. De capability approach

TNO heeft een raamwerk ontwikkeld dat gebaseerd is op de theorie van econoom en filosoof Ingrid Robeyns. Robeyns heeft een conceptueel model ontwikkeld waarin verschillende begrippen over welzijn in samenhang beschreven worden (Robeyns, 2017, 2022). Welzijn gaat in dit model over de mogelijkheden die mensen hebben om te doen en te zijn wat zij waardevol vinden en over hoe zij dit ervaren. Centraal in de capability approach staat de wisselwerking van sociale structuren op macroniveau met menselijk handelen op microniveau.

Robeyns beschrijft welzijn in termen van mogelijkheden (**capabilities**) van iemand om te functioneren (**functionings**). Ofwel, de mogelijkheden die mensen hebben om activiteiten te ondernemen die zij willen ondernemen en te zijn wie zij willen zijn. Het model maakt zo een onderscheid tussen wat mensen graag willen doen en de mogelijkheden die zij hebben om dit te kunnen doen. Welzijn gaat daarmee dus over de mate van vrijheid die mensen hebben om hun leven in te richten op een manier die voor hen prettig is (Robeyns, 2005).

Een belangrijke factor in het model zijn daarom ook de **structurele beperkingen** die de mogelijkheden voor hun handelen en hun voorkeuren beïnvloeden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan beperkingen van sociale aard, zoals wetten en culturele normen.

Leestip

*De capability approach goed begrijpen vergt enige inspanning. Wij raden aan bij het lezen van de tekst het model (figuur 2) erbij te houden. De kernbegrippen uit het model zijn voor het gemak **vetgedrukt** en er worden een aantal voorbeelden gegeven om het model zo goed mogelijk uit te leggen.*

Deze **structurele beperkingen** komen tot uiting in **conversiefactoren** en **voorkeursvorming**.

Een **conversiefactor** is een factor die van invloed is op of iemand zijn of haar middelen wel of niet kan omzetten (**capability**) naar welzijn. Er zijn persoonlijke conversiefactoren, zoals de competentie die iemand heeft of mist. Ook zijn er sociale conversiefactoren, bijvoorbeeld hulp uit iemands sociale omgeving of de afwezigheid daarvan. Daarnaast kunnen omgevingsfactoren het gebruik van middelen faciliteren of verhinderen. Een voorbeeld: Anna¹ kan via haar werk aan een fiets komen (**middel**), maar heeft in haar opvoeding (**structurele beperking**) nooit leren fietsen (**conversiefactor**) en daarom kan Anna dus niet op haar fiets naar haar werk (**problematische capability**).

Voorkeursvorming gaat over wat iemand wil doen, het zijn de factoren die bepalen welke **keuze** iemand maakt. Een voorbeeld: Anna ziet dat al haar collega's die op de fiets naar werk komen fitter zijn. Anna zou hier graag voor willen kiezen (**keuze**), maar omdat zij niet kan fietsen kiest zij voor de bus (**functioning**).

Een **functioning** is daarmee wat iemand daadwerkelijk is of doet; het is de keuze die binnen de beperkingen is gemaakt. In het geval van Anna noemen wij dit een **problematische functioning**, omdat Anna niet tevreden is (**tevredenheid**). Ze wil namelijk fietsen om fitter te worden.

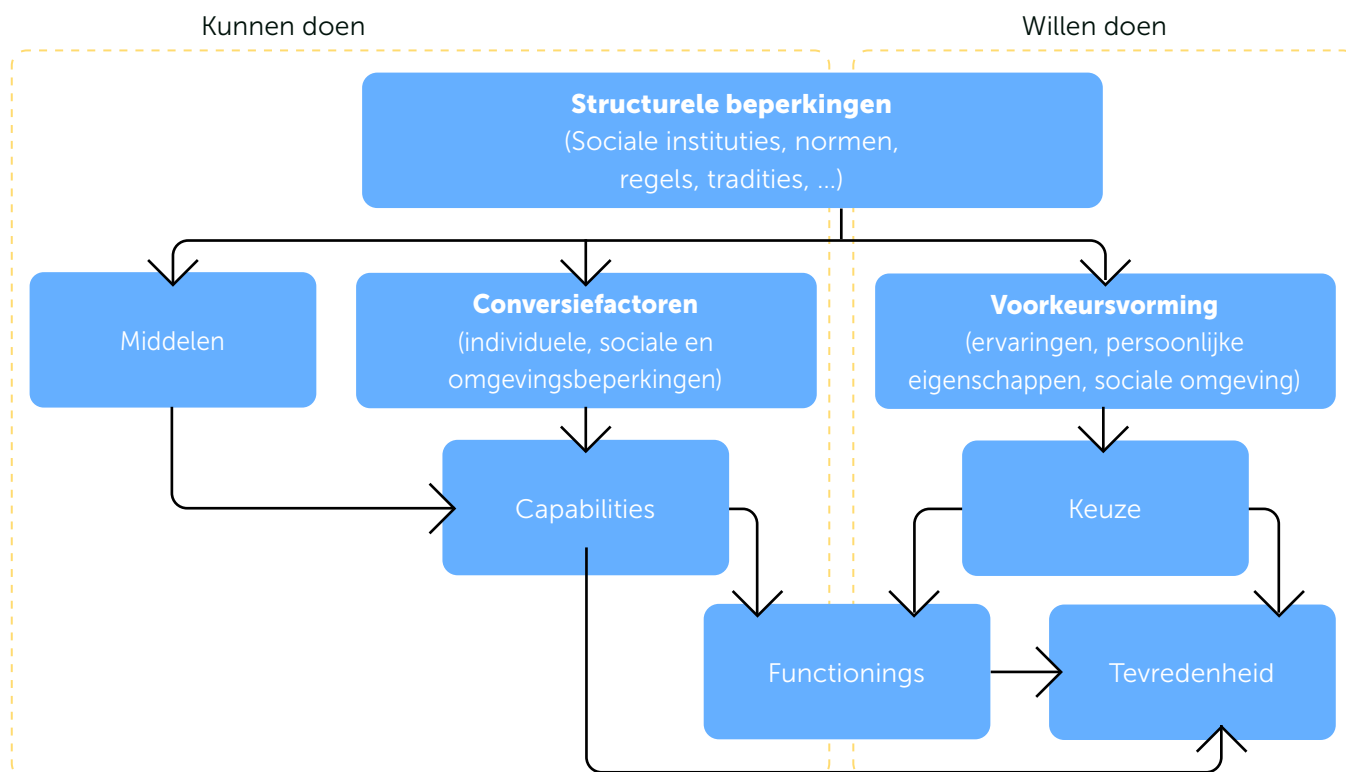
De theorie beschrijft welzijn dus niet zozeer in termen van middelen, zoals 'inkomen', 'voldoende te eten' of 'werkgelegenheid', maar eerder de manier waarop individuele of collectieve **middelen** in combinatie met **conversiefactoren** de mogelijkheid bieden aan mensen om hun leven naar hun tevredenheid in te richten. 'Voldoende te eten' hebben draagt bijvoorbeeld bij aan de **capability** om in goede gezondheid allerlei fysieke activiteiten te kunnen ondernemen (**functioning**). Hoe groter de **capability** die mensen hebben, des te beter zij dit weten om te zetten in voor hen waardevolle activiteiten ('fysieke activiteiten') of een staat van zijn ('in goede conditie'), en hoe hoger hun ervaren welzijn. Dit geldt voor een

veelvoud aan aspecten die bijdragen aan het welzijn en daarmee ook aan een veelvoud van capabilities die mensen kunnen hebben.

Volgens Robyns zal het welzijn van mensen dus hoger zijn als hun capability om te functioneren toeneemt. Zoals uit het voorbeeld naar voren komt, hebben structurele beperkingen dus invloed op de capabilities die mensen hebben evenals op de keuzes die zij maken. De omgeving (zoals de sociale positie) is daarmee altijd een modulerende factor op het welzijn dat mensen kunnen ervaren.

In het voorbeeld van Anna zou haar ervaren welzijn hoger zijn wanneer zij zou leren fietsen, waardoor ze op de fiets naar het werk zou kunnen gaan en daardoor fysiek fitter zou zijn. Haar welzijn is dus op dit moment niet voldoende, want ze wil wel fietsen maar kan dit niet en is hierdoor minder fit dan ze zou willen zijn. Dat Anna's welzijn niet voldoende is kan ook blijken uit kwantitatieve indicatoren, zoals haar ziekteverzuim ten opzichte van haar collega's.

Figuur 1. Conceptueel model van welzijn volgens de capability approach. Bron: Gebaseerd op Robeyns (2017, p83).

Structurele beperkingen

Wetten, beleid, normen, regels en collectieve gewoonten die waardevolle ontwikkeling van middelen, conversiefactoren en voorkeursvorming beperken voor mensen.

Middelen

Zaken (tijd, geld, goederen) die nodig zijn voor het creëren van capabilities en functionings (een fiets hebben).

Conversiefactoren

Factoren (fietsvaardigheid, fietspad) die bepalen in hoeverre een persoon een middel (fiets) om kan zetten in een capability om te fietsen.

Voorkeursvorming

Een voorkeur voor mogelijkheden die is gevormd door de sociale omgeving, eerdere ervaringen of bijvoorbeeld normen, regels en gewoonten.

Capabilities

De mogelijkheden die een persoon heeft om te zijn en te doen wat hij, zij of hen waardeert (de mogelijkheid om te fietsen). Capabilities ontstaan door een samenkomst van middelen en conversiefactoren.

Keuze

De keuze om iets te doen of zijn (functioning) door een persoon of groep uit de mogelijkheden (capabilities).

Functionings

Dat wat een persoon daadwerkelijk is of doet (fietsen, in goede conditie zijn). Functionings zijn binnen beperkingen gemaakte keuzes van het individu (voorkeur fietsen boven auto) gebaseerd op de mogelijkheden (mogelijkheid om te fietsen, mogelijkheid om auto te rijden).

Tevredenheid

Positieve en negatieve ervaringen met en evaluaties van mensen over:

1. wat zij daadwerkelijk doen en zijn (functionings)
2. wat zij werkelijk kunnen doen en zijn (capabilities)
3. de vrijheid om te kiezen wat zij weloverwogen waarderen (keuze). Dit is het subjectieve aspect van welzijn van mensen.

TOEPASSEN VAN DE CAPABILITY APPROACH

Door de problematische capabilities en functionings van groepen mensen in kaart te brengen, kan worden onderzocht wat de oorzaken zijn van een mogelijk gebrek aan welzijn voor deze groepen. De oorzaak van ontbrekende capabilities is aan de hand van het model te verklaren door een gebrek aan middelen, het effect van conversiefactoren, structurele beperkingen of een combinatie hiervan. Zijn mensen in een woonwijk bijvoorbeeld niet fysiek gezond omdat zij te weinig geld hebben voor gezond eten of omdat de juiste zorg ontbreekt (gebrek aan middelen), omdat zij niet voldoende kennis hebben van een gezonde levensstijl (persoonlijke conversiefactor) of doordat de luchtkwaliteit onvoldoende is (beperkende omgevingsfactor)? Door deze brede aanpak biedt het model de mogelijkheid om specifieke belemmeringen boven tafel te krijgen en met beleid gericht actie te ondernemen. Dit kan op verschillende aspecten van het welzijn worden toegepast (zie hoofdstuk 3 'Dimensies van welzijn').

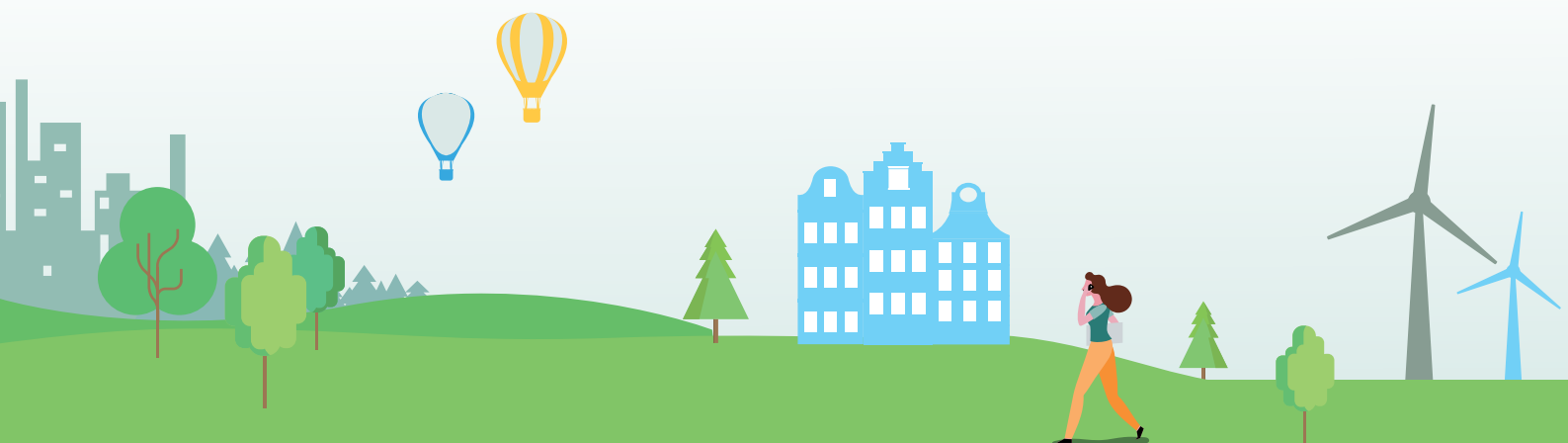
De capability approach biedt een aantal voordelen:

- Het model is flexibel inzetbaar interventies gericht op capabilities en functionings kunnen op verschillende niveaus plaatsvinden (op wijkniveau, regionaal en bovenregionaal).
- Maakt het mogelijk om de effecten van een beleidsoptie per groep in kaart te brengen. Hierdoor kunnen in de beleidsafweging verdelingseffecten van het welzijn goed worden meegenomen.

- Legt de focus op capabilities en functionings. Hierdoor is het welzijn van groepen mensen (en de oorzaken van welzijn) goed te operationaliseren en te meten. Hierdoor kan er met beleidsopties gericht gestuurd worden op het verhogen van welzijn.
- Legt een sterke focus op inclusie en autonomie van het individu. Welzijn wordt zowel objectief beschreven in termen van capabilities en functionings als subjectief beschreven in voorkeuren en tevredenheid.
- Maakt het relatief ongrijpbare begrip 'welzijn' voor beleidsmedewerkers tastbaar door het te vertalen naar objectieve meetbare aspecten waarop gestuurd kan worden.

BEPERKINGEN

Het model maakt het mogelijk om in kaart te brengen hoe en wanneer iemand welzijn ervaart, maar doet geen uitspraken over welke mate van welzijn wenselijk is om na te streven. Structurele beperkingen zullen in veel gevallen gewenst zijn. Zo is het goed mogelijk dat bijvoorbeeld milieumaatregelen worden genomen die de tevredenheid van burgers op korte termijn verlaagt, maar een positief effect creëert voor toekomstige generaties (brede welvaart later). Of dat er sociale normen gelden die minderheden beschermen ten koste van het welzijn van andere groepen. De afweging hoe op welzijn geoptimaliseerd dient te worden, en daarmee welke aanpassingen in tevredenheid gerechtvaardigd zijn, is uiteindelijk een keuze die gemaakt moet worden door beleidsmakers en de politiek in dialoog met de samenleving.

3. Twaalf dimensies van welzijn

De centrale gedachte achter de twaalf welzijnsdimensies is dat hoe meer capabilities mensen op deze welzijnsdimensies hebben, hoe beter zij in staat zijn om deze om te zetten in waardevol functioneren en ervaren welzijn. De twaalf dimensies beschrijven dus datgene dat intrinsiek waardevol is voor het welzijn van mensen. Het gaat expliciet niet over zaken als 'middelen', die wel instrumenteel zijn voor het realiseren van welzijn, maar niet een welzijnsdimensie zijn.

BEPALEN VAN WELZIJNSDIMENSIES

Wereldwijd worden uiteenlopende modellen gebruikt om het welzijn te categoriseren. In de meeste gevallen lijken deze modellen sterk op elkaar en bevatten ze voor de hand liggende categorieën, zoals fysieke gezondheid, sociale verbondenheid en veiligheid (bijv. Robeyns en Van der Veen, 2007). TNO heeft specifiek gericht op de Nederlandse maatschappij welzijn opgedeeld in twaalf dimensies. De selectie van TNO is tot stand gekomen aan de hand van de volgende voorwaarden:

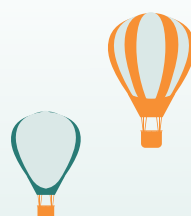
- **Intrinsiek van waarde** Iedere dimensie verwijst naar iets waar mensen waarde aan hechten.
- **Volledigheid** De dimensies samen bevatten het volledige spectrum van welzijn.
- **Onderscheidend** Iedere dimensie bestrijkt een uniek deel van welzijn.
- **Niet overlappend** De dimensies en het welzijn waarnaar zij verwijzen overlappen elkaar niet.
- **Gelijkwaardig** Iedere dimensie bevindt zich op hetzelfde abstractieniveau.
- **Begrijpelijk** Iedere dimensie verwijst duidelijk naar herkenbare onderdelen van welzijn.
- **Operationeel** Iedere dimensie is inzetbaar voor het identificeren van een gebrek aan welzijn.

Iedere categorisering betreft een momentopname en zal met de tijd naar alle waarschijnlijkheid aangepast moeten worden om aan te blijven sluiten op sociale en maatschappelijke ontwikkelingen.

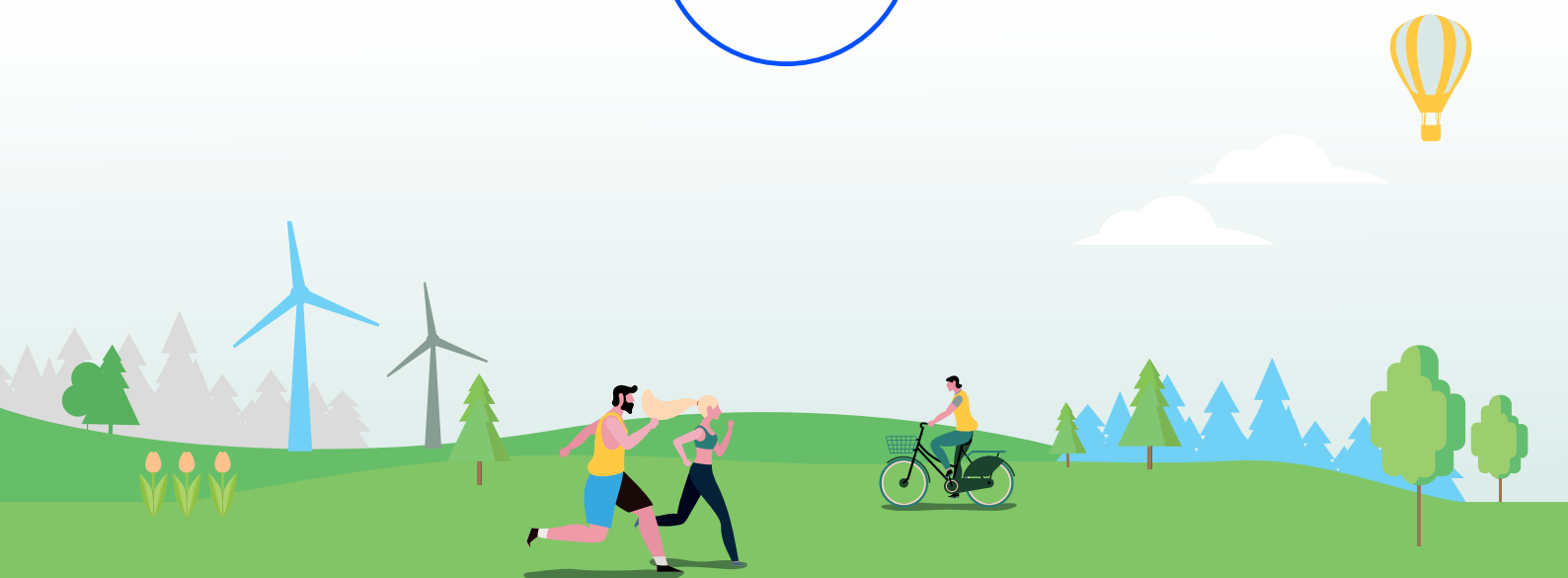
DE TWAALF WELZIJNSDIMENSIES

Iedere dimensie beschrijft een uniek aspect dat intrinsiek bijdraagt aan het welzijn van een individu. De in hoofdstuk 2 beschreven capability approach kan worden gebruikt om het welzijn per dimensie uit te drukken in termen van specifieke mogelijkheden (capabilities), de ontplooiende activiteiten en manieren van zijn (gerealiseerde functionings) en hoe dit subjectief ervaren wordt en daarmee geëvalueerd wordt (tevredenheid).

In tabel 1 staan de definities van de twaalf welzijnsdimensies beschreven als capability (mogelijkheid) met ieder een voorbeeld. In de praktijk zal bij een beleidsvraagstuk een selectie aan dimensies een rol spelen. Niet iedere dimensie zal even relevant zijn. Gelet op het bredewelvaartsperspectief gaat het hier om de relevantie op korte, middellange en lange termijn, evenals de relevantie voor groepen mensen buiten de geografische afbakening. Hierbij is het niet onwaarschijnlijk dat dimensies die op de korte termijn irrelevant worden geacht aan relevantie winnen met de tijd en vice versa.

Figuur 2. De twaalf dimensies van welzijn.

	Dimensie	Definitie	Voorbeeld of duiding
1	Levensstandaard	De mogelijkheid om voldoende middelen, goederen en diensten te gebruiken die van voldoende kwaliteit zijn, zodat het tegemoetkomt aan de behoeften van jezelf en je naasten.	Gebruikmaken van mobiliteitsmiddelen (bijv. fiets of auto).
2	Leefomgeving	De mogelijkheid om te genieten van natuur & bebouwde omgeving met schone lucht, water, en goede bodemkwaliteit, en een diversiteit aan planten, dieren, landschappen en normale weersomstandigheden.	De aanwezigheid van voldoende schone lucht, stilte en schaduw in je leefomgeving.
3	Fysieke gezondheid	De mogelijkheid om fysieke activiteiten te ondernemen, energiek en in goede gezondheid te zijn gedurende een normale levensduur.	Niet beperkt worden in het leven dat je wilt leven door fysieke gezondheidsproblemen.
4	Mentale gezondheid	Het vermogen om positieve gevoelens, gedachten en emoties te vormen, te reguleren, te uiten en je gedrag te kunnen aanpassen aan de context en ter ondersteuning van de activiteiten die je wilt uitvoeren.	Niet beperkt worden in het leven dat je wilt leven door psychische problemen.
5	Sociale verbondenheid	De mogelijkheid om op een positieve manier met mensen te interacteren, waarbij warme en vriendelijke relaties worden gecreëerd die een gevoel van saamhorigheid geven.	Emotionele steun ervaren van je sociale netwerk (bijvoorbeeld van je familie).
6	Competenties	De mogelijkheid om je te ontwikkelen en je competenties te gebruiken om invloed uit te oefenen op je eigen leven, activiteiten en omgeving.	Een opleiding volgen om een nieuwe carrièrestap te maken.
7	Participatie (o.a. de samenleving en werk)	De mogelijkheid om werk of andere productieve activiteiten uit te oefenen die worden gewaardeerd door jezelf en door anderen.	Als vrijwilliger bijdragen aan een vereniging.
8	Veiligheid	De mogelijkheid om te leven in een omgeving waarin je weerbaar bent in onveilige situaties en hiertegen beschermd wordt, en waarin je jezelf veilig voelt.	Wonen op een plek met voldoende brandveiligheid.
9	Vrije tijd	De mogelijkheid om deel nemen aan vrijetijdsactiviteiten om te ontspannen, spelen, sporten, dansen of vermaakt te worden.	Een sport beoefenen.
10	Creëren	De mogelijkheid om nieuwe en waardevolle objecten, muziek, expressie en andersoortige ervaringen te creëren.	Schilderen.
11	Identiteit	De mogelijkheid om te kunnen zijn wie je wilt zijn en om je eigen identiteit te kunnen ontdekken, ontwikkelen, accepteren, integreren en uiten.	Leven naar een bepaalde levensovertuiging.
12	Autonomie	De mogelijkheid om te kunnen doen in het leven wat je intrinsiek waardeert en om je uit te kunnen spreken over wat je waardeert.	Ruimte krijgen op het werk om projecten te doen die je persoonlijk waardevol vindt.

Tabel 1. Overzicht van de 12 welzijnsdimensies met voorbeelden.

4. Toelichting stappenmethode

TNO heeft de capability approach en de twaalf welzijnsdimensies geoperationaliseerd in een stappenmethode waarmee ex ante inzicht kan worden verkregen in de effecten van een beleidsoptie op het welzijn van groepen mensen.

De stappenmethode wordt ondersteund met een softwaretool, de WISE Cube. De tool heeft een interactieve visualisatie van een kubus en onderliggende rekenmodellen waarmee de effecten van een beleidsoptie op het welzijn van verschillende groepen mensen met elkaar vergeleken kunnen worden, de onderlinge samenhang tussen welzijnsdimensies inzichtelijk gemaakt kan worden en mogelijke neveneffecten kunnen worden geïdentificeerd.

STAPPENPLAN GRIP OP WELZIJN

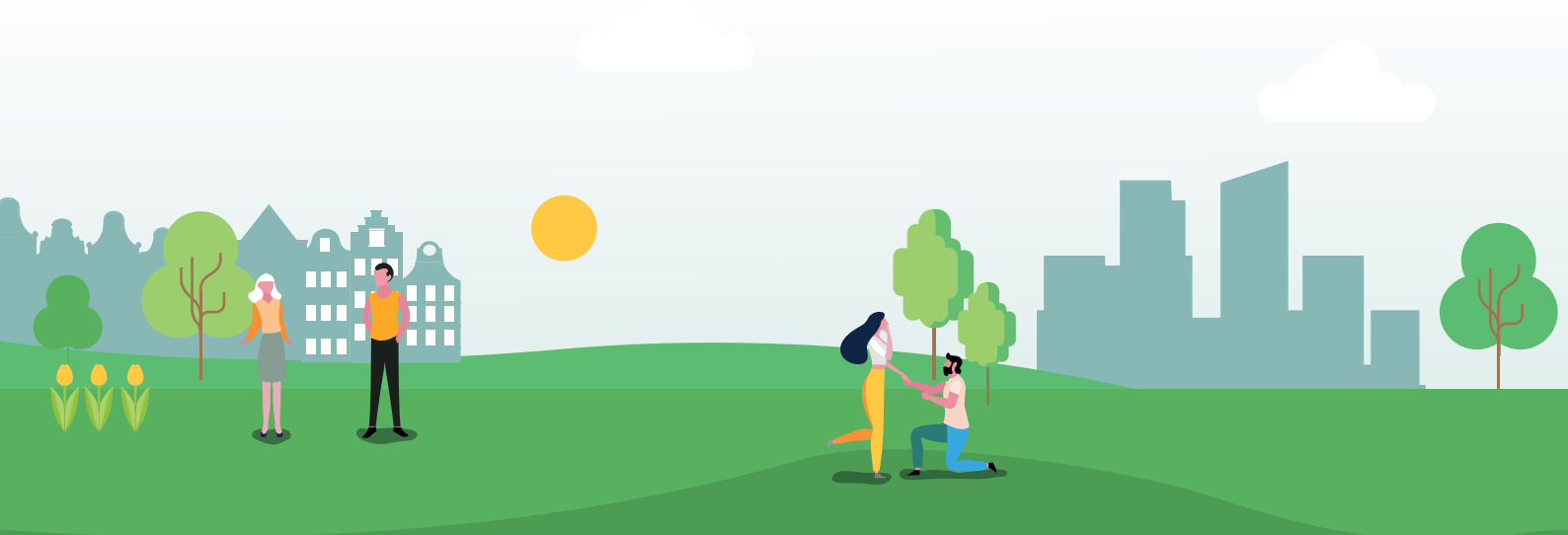
De WISE Cube is onderdeel van de door TNO ontwikkelde stappenmethode 'Grip op welzijn'. Door de stappenmethode te doorlopen kunnen beleidsmedewerkers tijdens het ontwikkelen van een beleidsvoorstel inzicht krijgen in hoe het welzijn

voor verschillende groepen mensen tot stand komt. De uitkomst van de stappenmethode is een door de deelnemende beleidsmedewerkers geformuleerd advies over één of meerdere beleidsopties op basis van ex ante evaluaties van de verwachte effecten op het welzijn. De stappenmethode maakt het zo mogelijk voor beleidsmakers om beter geïnformeerde beleidsbeslissingen te nemen ten aanzien van het welzijn van groepen mensen.

VOORDELEN DOORLOPEN STAPPENMETHODE

Het doorlopen van de stappenmethode biedt de beleidsmaker een aantal concrete voordelen. De stappenmethode:

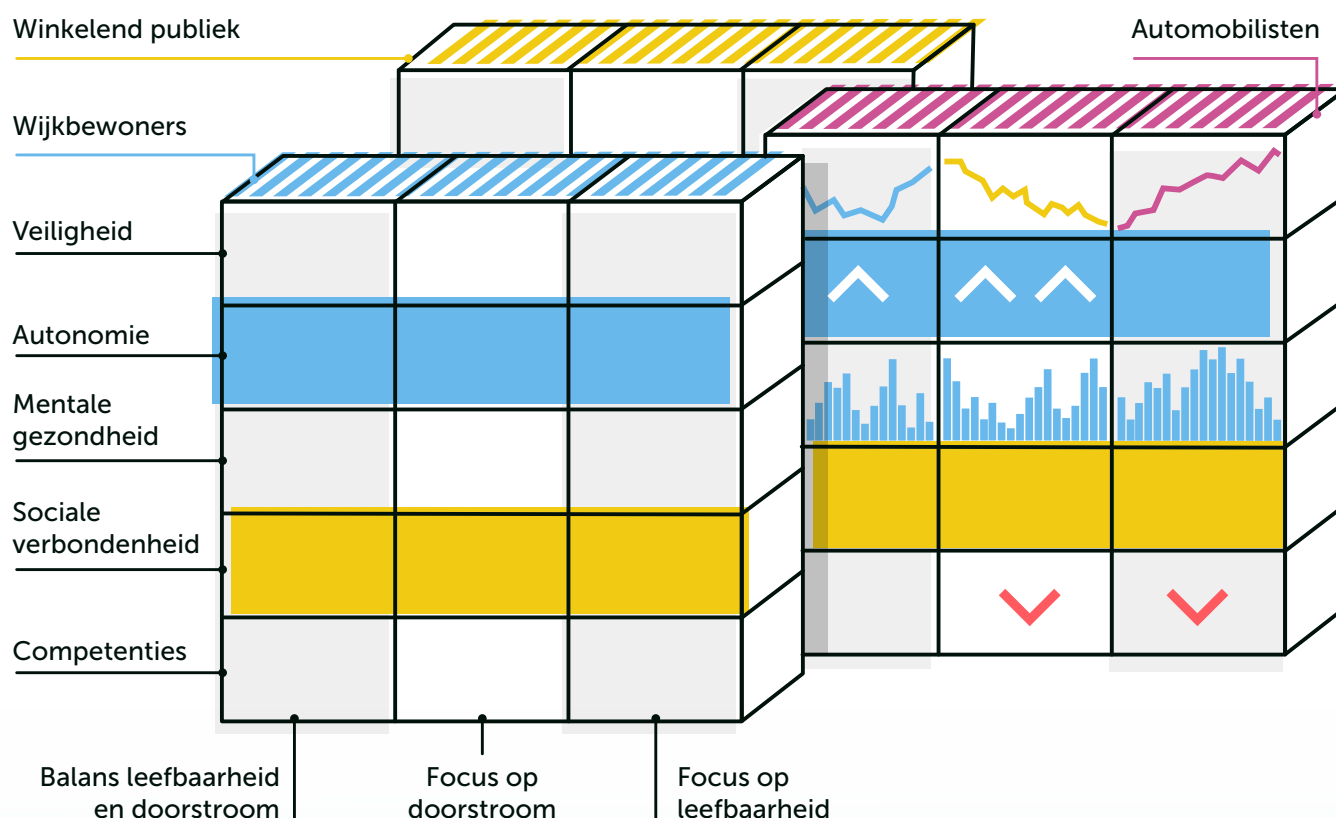
- Biedt een gestructureerde manier voor beleidsmedewerkers om welzijnsproblemen te identificeren en helpt daarmee complexe opgaven beter te doorgronden en er een dialoog over te voeren
- Draagt bij aan het maken van beter geïnformeerde beleidsbeslissingen om zo gericht het welzijn te waarborgen of te verhogen

- Specificeert de effecten van het welzijn per doelgroep, waardoor er nauwkeuriger kan worden gestuurd
- Is complementair aan de bestaande beleidstools en biedt een gestructureerde methode om als beleidsmaker welzijn mee te wegen
- Gaat primair over het welzijn van mensen. Dit maakt de stappenmethode uitermate geschikt voor beleidsopgaven waarbij het afwegen van het welzijn van uiteenlopende groepen mensen essentieel is
- Biedt handvaten om welzijnsproblemen te identificeren.

De uitkomst van de stappenmethode, een advies over de uitwerking van beleidsopties op het welzijn van uiteenlopende groepen mensen, kan naast andere aspecten zoals biodiversiteit en de economie worden meegenomen bij een integrale afweging op brede welvaart.

Kijk voor meer informatie over de stappenmethode 'Grip op welzijn' of de WISE Cube op de [webpagina](#) van het ERP WISE Policy Making.

Figuur 3. Illustratie van de WISE Cube-visualisatie, effecten worden per doelgroep vergeleken op de (subjectieve) welzijnsindicatoren voor verschillende beleidsopties.

Appendix A

Werksessie welzijn begrijpen

DOEL VAN DE WERKSESSIE

Deelnemers bekend maken met de verschillende aspecten van welzijn, zodat zij daarna kunnen onderzoeken hoe deze aspecten zich vertalen naar de eigen beleidscontext.

Inleiding

De werksessie staat helemaal in het teken van het creëren van een gedeeld begrip van welzijn en is bedoeld voor beleidsmedewerkers en overige geïnteresseerden die meer willen leren over hoe je met beleid gericht kunt sturen op welzijn.

‘Welzijn’ is een concept dat enige uitleg behoeft. Bewust stilstaan bij de definitie en de belangrijkste begrippen rondom welzijn is daarom essentieel.

Daarnaast wordt in deze werksessie de capability approach uitgelegd met de verschillende componenten zoals capabilities en functionings, evenals de twaalf dimensies van welzijn die TNO hanteert. Het doel is niet zozeer dat deelnemers de theorie over welzijn van binnen en buiten kennen, maar dat zij begrijpen hoe het welzijn van mensen uit twaalf dimensies is opgebouwd en hoe het welzijn door een interactie van de componenten van het model tot stand komt. Vanuit dit begrip kunnen zij vervolgens

leren hoe het welzijn kan worden vergroot met gerichte beleidsinterventies die ingrijpen op één of meerdere van deze componenten.

Deze werksessie legt de basis voor de stappenmethode ‘Grip op welzijn’.

Uitkomsten

- Begrip van welzijn bij deelnemers:
 - Definitie van welzijn.
 - De twaalf dimensies van welzijn.
 - De componenten van het welzijnraamwerk (o.a. capabilities, functionings).
- Dimensies en componenten van welzijn zijn vertaald naar een voor de deelnemers relevante casus.
- Deelnemers hebben de opgedane kennis uit deze stap toegepast op een eigen casus om problemen en welzijnsdoelen te definiëren.

Onderstaande hulpvragen kunnen worden gebruikt om de uitkomsten te toetsen:

- Worden de begrippen en relaties daartussen begrepen aan de hand van voorbeelden?
- Kunnen deelnemers de begrippen en de welzijnsdimensies vertalen naar de context van de eigen praktijk?

ACTIVITEITEN (± 1 DAGDEEL)

Activiteit 1

De procesbegeleider inventariseert met de deelnemers welke begrippen of kaders zij nu al hanteren rondom welzijn. (± 1 uur)

Activiteit 2

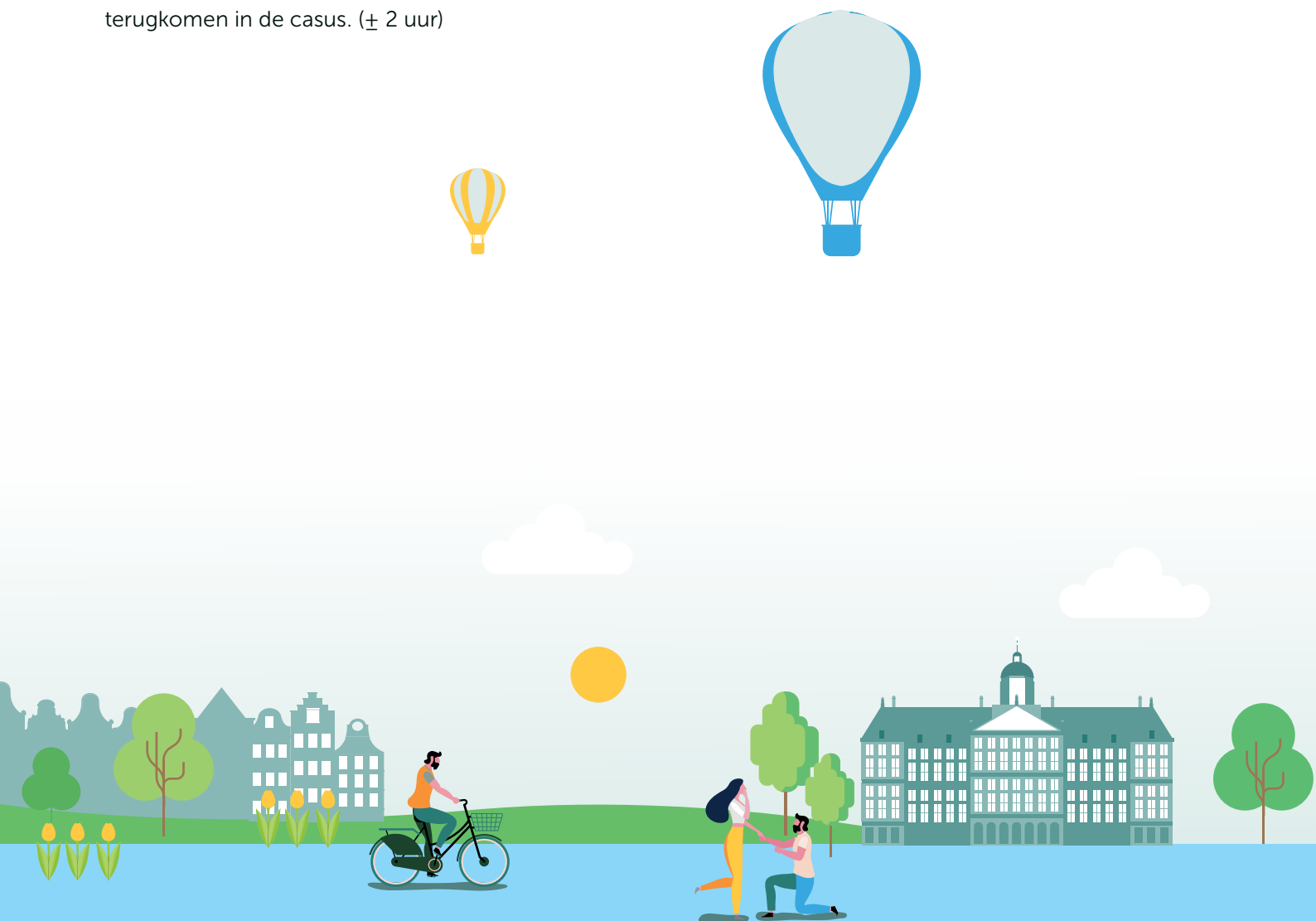
De procesbegeleider maakt deelnemers bekend met de definitie van welzijn, de twaalf dimensies van welzijn en verschillende componenten uit het model van Robeyns. Door bij elk onderdeel steeds een reeks van simpele voorbeelden te gebruiken, wordt het makkelijker voor deelnemers om een koppeling te maken met hun eigen beleidsdomein. (± 1 uur)

Activiteit 3

De procesbegeleider maakt de koppeling naar de beleidscontext van de deelnemers. Kies samen één of meerdere voorbeelden uit hun praktijk. Bespreek welke dimensies van welzijn hiervoor relevant zijn. Onderzoek ook hoe de verschillende componenten terugkomen in de casus. (± 2 uur)

AANDACHTSPUNTEN VOOR BEGELEIDERS

- Reserveer voor de bovenstaande activiteiten een dagdeel van ten minste vier uur. Gebruik bij het uitleggen van de theorie sprekende praktijkvoorbeelden waarin de verschillende aspecten van welzijn samenkomen. Door het laagdrempelig en concreet te maken, wordt het makkelijker voor deelnemers om de theorie te koppelen aan hun eigen praktijk.
- Denk goed na met wie je de sessies doorloopt en wie (eventueel), gelet op de stappenmethode, betrokken moeten zijn. Wanneer stakeholders later in het proces betrokken worden, loop je het risico dat zij het gedeelde begrippenkader niet begrijpen.

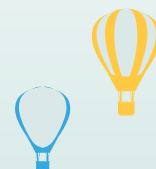
Appendix B

Voorbeeld capability approach mobiliteitscasus

In de onderstaande tabel worden fictieve voorbeelden op individueel en groepsniveau gegeven voor een mobiliteitscasus met als doel om je deze begrippen eigen te maken.

Dimensie	Groep	Individu
Middelen	80% ² van schoolgaande kinderen heeft een fiets.	Suus heeft een fiets.
Conversiefactoren	Persoonlijke factor: 90% van schoolgaande kinderen kan fietsen.	De aanwezigheid van voldoende schone lucht, stilte en schaduw in je leefomgeving.
Capabilities	19% van schoolgaande kinderen heeft de mogelijkheid niet om naar school te fietsen (81% wel).	Suus kan niet naar school fietsen.
Keuze	50% van de niet-fietsende kinderen zou voor fietsen kiezen als ze naar school konden fietsen over verlichte fietspaden.	Suus kan en mag niet fietsen. Maar ze zou ervoor kiezen als ze kon fietsen en als ze mocht van haar ouders.
Functionings	30% fietst niet tussen huis en school.	Suus fietst niet tussen huis en school.
Tevredenheid	60% van niet-fietsende kinderen is ontevreden over eigen mobiliteit. 30% heeft negatieve ervaringen met fietsen tussen huis en school op niet-verlichte paden.	Suus is niet tevreden met haar eigen mobiliteit. Ze wil heel graag mobiel zijn, maar is dat op dit moment niet. Suus wil graag met haar fiets van huis naar school rijden, maar kan dit op dit moment niet doen.
Structurele beperkingen	Er is geen beleid voor verlichte fietspaden tussen scholen en woningen. Er is een sociale norm dat iedereen moet leren fietsen.	Veilige fietspaden zijn in de woon-omgeving van Suus niet aanwezig. Veiligheid is wel een belangrijke sociale waarde. Zolang het niet veilig is, mag Suus van haar ouders niet gaan fietsen. Tot op heden heeft Suus ook nog niet geleerd om te fietsen.

Tabel 2. Illustratie begrippen voor de componenten van het welzijnsmodel voor fietsen tussen woning en school op het niveau van een groep en een individu.

BEGRIPPENLIJST

Afruilen

Het fenomeen dat een verbetering op een welzijnsdimensie kan zorgen voor verslechtering op een andere welzijnsdimensie.

Brede welvaart

Alles wat mensen van waarde vinden hier en nu, later en elders.

Capabilities

Mogelijkheden van mensen om te doen wat en zijn wie zij waarderen.

Capability approach

Raamwerk dat welzijn opvat in termen van mogelijkheden en functioneren op verschillende dimensies van welzijn.

Conversiefactoren

Factoren die bepalen in hoeverre een middel omgezet kan worden in gewaardeerd functioneren.

Ex ante evaluatie

Voorgenomen beleid beoordelen op effectiviteit.

Functionings

Dat wat een persoon daadwerkelijk is of doet en waardeert (bijv. fit zijn of bewegen).

Groep

Een verzameling personen met overeenkomstige kenmerken die relevant zijn voor beleid (bijv. dezelfde welzijnsproblemen).

Keuze

De keuze om iets te doen of zijn uit de mogelijkheden.

Middelen

Zaken die nodig zijn voor het creëren van capabilities en functionings.

Neveneffecten

Onbedoelde negatieve of positieve effecten van een interventie.

Oorzaak

Datgene dat bepaalde capabilities en functionings teweegbrengt.

Problematische capabilities

Mogelijkheden die mensen missen om te doen wat en zijn wie zij waarderen.

Problematische functionings

Dat wat een persoon niet is of doet, maar wel wil.

Structurele beperkingen

Wetten, normen, regels en gewoonten die waardevolle ontwikkeling van middelen, conversiefactoren en voorkeursvorming beperken.

Synergie

Het fenomeen dat een verbetering op een welzijnsdimensie kan zorgen voor verbetering op een andere welzijnsdimensie.

Tevredenheid

Positieve en negatieve ervaringen en evaluaties als gevolg van wat mensen doen en zijn, kunnen en kiezen.

Welzijn

Het hebben van mogelijkheden om te kiezen en te doen wat en zijn wie je waardeert en dit positief ervaren en evalueren.

Welzijnsdimensies

Een verzameling onderscheidende categorieën capabilities en functionings die het welzijn van mensen bepalen.

Wise Cube

Visualisatie van effecten van beleidsopties op het welzijn van groepen in een 3D-assenstelsel.

REFERENTIES

Robeyns, I. (2005). The capability approach: a theoretical survey. *Journal of human development*, 6(1), 93-117.

Robeyns, I. A. M., & Van der Veen, R. J. (2007). Sustainable quality of life: Conceptual analysis for policy-relevant empirical specification.

Robeyns, I. (2017). Wellbeing, freedom and social justice: The capability approach re-examined. Open Book Publishers.

Robeyns, I. (2022). Zo ga je om met normativiteit bij welvaartsmeting. *Economisch Statistische Berichten*, 107(4808), 172-174.

EINDNOTEN

1. In het voorbeeld wordt uitgegaan van een individu om het zo begrijpelijk mogelijk te maken. In de beleidsontwikkeling wordt natuurlijk uitgegaan van groepen mensen in plaats van individuen. Zie ook appendix B voor een gelijkend voorbeeld voor groepen.
2. Alle percentages zijn fictief en slechts bedoeld om te illustreren dat subgroepen andere uitdagingen kennen.

